

PLĂCUȚĂ VOTIVĂ DE BRONZ

de ION T. LIPOVAN

Cu ocazia unei periegeze recente (1988) pe locul fostelor ruine ale anticului Ampelum (Zlatna, jud. Alba) a fost descoperită, printre alte materiale de interes arheologic, o plăcuță subțire de bronz, de formă ovală, purtând o patină verde-albăstruie (fig. 1). Dimensiuni $7,4 \times 6,3 \times 0,1$ cm. starea de conservare precară. Suprafața plăcuței este împărțită în două registre

Fig. 1. Plăcuță de bronz cu chipul zeiței Fortuna.

distincte, ovale, circumscrise. În registrul central cu suprafața ovală și ușor convexă, avînd marginea reliefată, dimensiuni $4,5 \times 3,4$ cm, a fost realizat, în tehnica *au repoussé*, un personaj feminin șezînd, foarte probabil pe o canapea — *lectus triclinaris* — cu spatele ușor rezemat de o pernă. Piciorul drept este îndoit din genunchi, iar cel stîng este întins, avînd labele descolțite și încrucișate, din profil spre dreapta, cu *chiton* și *himation*. Pe cap poartă o cunună, iar în mîna dreaptă, întinsă înainte, ține un mînunchi de spice de grîu și flori de mac, spre care se îndreaptă în zbor o pasăre, probabil un porumbel. Protejat de brațul stîng, în poziție răsturnată cu gura în jos, se află cornul abundenței — *cornucopia* — din care se revarsă o sumedenie de fructe și spice de grîu.

Cel de-al doilea registru, excentric, ușor convex și cu marginea reliefată, poartă, foarte probabil, o jerbă de flori și frunze, care încadrează primul registru, din dreapta spre stînga, răsturnată, o poziție puțin obișnuită. Starea precară de conservare a plăcuței nu ne permite să precizăm natura florilor și a frunzelor din jerbă.

Atributul esențial, cornul abundenței, precum și alte detalii privind ținuta divinității realizate cu multă acuratețe și un simț artistic deosebit, pe plăcuța de bronz, ne facilitează

să o identificăm cu vechea zeiță italică FORTVNA. Iers înfățișarea destinului capricios și arbitrar¹, într-o ipostază inedită.

Tehnica și înalta ținută artistică în care au fost realizate elementele componente ale figurației de pe această piesă inedită asigură apartenența ei pieselor importante, foarte probabil, din alte provincii ale imperiului, la fel putând să aparțină unor buni meșteri itineranți, necunoscând analogii în bogatul și diversificatul inventar al bronzurilor minore semnalate în provincia Dacia.

La Apulum sînt semnalate două plăcuțe de argint de dimensiuni mai mari, într-o stare de conservare precară, total diferite ca formă și execuție de piesa noastră, dintre care una reprezintă pe zeița Fortuna (?)².

Încercarea de a încadra cronologic realizarea și utilizarea plăcuței de bronz este partea cea mai dificilă, atât din cauza contextului în care a fost surprinsă, cit și din lipsa unor analogii, aspecte care nu ne permit să propunem o datare mai strînsă decît în limitele sec. II—III c.n., iar ca utilizare putînd aparține *ex-voto*-urilor, insinelor de cult sau decorative etc.³.

În provincia Dacia, cultul zeiței Fortuna a fost destul de răspîndit⁴ fiind semnalate altare cu dedicații, purtînd diferite epitete la Apulum⁵, Gernisara⁶, Micia⁷, Porolissum⁸ și Ulpia Traiana⁹. La Ampelum, pe la începutul secolului nostru a fost semnalat, în partea de est a municipiului, un sanctuar — templu — al lui Jupiter și al Fortunei *Salutaris*¹⁰. De asemenea, au mai fost descoperite, forluit, un număr de patru altare votive în ale căror dedicații zeița Fortuna poartă epitetele, *Augusta*¹¹, *Redux*¹², *Salutaris*¹³ și (?)¹⁴.

În glyptică, respectiv în repertoriul figurativ al genelor gravate, descoperite în provincia Dacia, zeița Fortuna este bine reprezentată pe diferite pietre semiprețioase, unele provenite din import, iar altele realizate în atelierele locale¹⁵, fiind utilizate ca obiecte de podoabă, talismane sau sigilii¹⁶. Foarte probabil că la realizarea piesei prezentate de noi meșterul executant a avut ca sursă de inspirație o gemă purtînd chipul zeiței Fortuna într-o ipostază inedită.

Descoperită, probabil, în evul mediu¹⁷, frumoasei piese de bronz i s-a dat o nouă utilizare, mai prozaică. Cu ajutorul unei dăli i s-a practicat grosolan, în registrul central, fără să se țină seama de poziția divinității, un orificiu pentru cheie și a fost utilizată apoi ca apărătoare de broască, fixată cu două cuie, probabil la o casetă sau la un sertar. În provincia Dacia mai sînt cunoscute și alte cazuri cînd obiecte antice, podoabe sau avînd alte utilizări, descoperite în evul mediu sau în timpuri mai recente, au fost modificate și au primit o nouă utilizare, respectiv o nouă semnificație¹⁸.

¹ D. M. Pippidi, *Fortuna*, în *Dicționar de istorie veche a României (Paleolitic — sec. X)*, București, 1976, p. 288—289; S. Sanie, *Fortuna*, în *Enciclopedia civilizației romane*, București, 1982, p. 330.

² Al. Popa, I. Berciu, *Apulum*, 15, 1977, p. 220, 6, fig. 6.

³ M. Bărbulescu, *Interferențe spirituale în Dacia romană*, Cluj-Napoca, 1984, p. 106.

⁴ D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 289.

⁵ CIL, III, 1006—1011, 1018; Al. Popa, *Alba Iulia 2000*, Alba Iulia, 1975, p. 84.

⁶ CIL, III, 1393; IDR, III/3, 233.

⁷ CIL, III, 1374; IDR, III/3, 68.

⁸ D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 289.

⁹ IDR, III/2, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 241, 216.

¹⁰ G. Téglás, *ArchErt*, 22, 1902, t. p. 7—13; I. Novák, *Közlemények*, 2, 1942, 2, p. 10—53.

¹¹ IDR, III/3, 301.

¹² IDR, III/3, 302; Al. Popa, I. Berciu, R. Pop, *Apulum*, 7/1, p. 406—408, fig. 3.

¹³ IDR, III/3, 303; G. Téglás, *op. cit.*, p. 113.

¹⁴ IDR, III/3, 304.

¹⁵ Bibliografie selectivă: L. Teșosu-David, în *Omagiu lui Constantin Daicoviciu*, București, 1960, p. 528, nr. 16, fig. 1/10; idem, *StudComSibiu*, 12, 1965, p. 47, 107, pl. III, fig. 11; D. Tudor, *Apulum*, 6, 1967, p. 213, 225, nr. 12—14, fig. 2/11—13; L. Teșosu-Marinescu, E. Lakó, *Catalogul colecției de genă romane*, Zalău, 1973, p. 8, fig. 25—28; D. Tudor, *OR*, 3, p. 111—112.

¹⁶ L. Teșosu-Marinescu, E. Lakó, *op. cit.*, p. 3.

¹⁷ Descoperirea multor fragmente de ceramică uzuală, cahle și monede, aparținînd evului mediu, în zona de vest a anticului Amclum, ne relevă că această parte de oras a fost locuită în acea perioadă.

¹⁸ E. Edroiu, *ActaMN*, 15, 1978, p. 311—313.

PLAQUE VOTIVE EN BRONZE

RÉSUMÉ

Dans le périmètre de l'antique ville d'Ampelum (Zlatna, dép. d'Alba) a été découverte une plaque votive en bronze, réalisée au repoussé et représentant la déesse *Fortuna*, dans une hypostase inédite.

EXPLICATION DE LA FIGURE

Fig. 1. Plaque votive en bronze avec la représentation de la déesse *Fortuna*.

